

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА**

УДК 374.770(91)

Ляхоцька Лариса Леонідівна

**ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РІДНОЇ МОВИ
В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-2000

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти Академії педагогічних наук України

Науковий керівник — кандидат педагогічних наук, професор
Шкурко Іван Іванович,
Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова, професор кафедри педагогіки

Офіційні опоненти — Дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук,
професор
Євтух Микола Борисович,
Відділення педагогіки і психології вищої школи АПН
України, академік-секретар.

Кандидат педагогічних наук,
Опанасюк Ганна Олексіївна,
Українська Академія державного управління при
Президентові України, начальник організаційно-технічного
відділу

Провідна установа — Полтавський державний педагогічний університет імені
В.Г. Короленка, кафедра педагогіки, Міністерство освіти і
науки України, м. Полтава.

Захист дисертації відбудеться “19” січня 2001 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.053.01 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано “18” грудня 2000 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Ю.О. Приходько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Державотворчі процеси в Україні виявили цілий комплекс проблем в економіці, політиці, культурному та суспільному житті, першопричиною виникнення яких є гострий дефіцит патріотично свідомих, глибоко інтелектуальних особистостей, здатних активно проявляти громадянську позицію.

Успішному розв'язанню цієї проблеми значною мірою сприяє вивчення і використання педагогічної спадщини минулого, зокрема, праць видатного українського філолога, автора підручників з української граматики, відомого культуролога, державного, громадського та церковного діяча Івана Огієнка (1882–1972 рр.). Його творчий доробок включає численні дослідження з української мови і літератури, теології, історії, українознавства та теорії й історії педагогіки, що складають понад п'ятдесят фундаментальних наукових праць, доступ до яких тривалий час з різних причин був унеможливлений. Загальна ж кількість виявлених друкованих наукових робіт І. Огієнка за останнє десятиліття наближається до двох тисяч.

Наукова значущість вивчення даної проблеми зумовлена тим, що: по-перше, період найактивнішої педагогічної та наукової діяльності вченого близький до сучасного стану розвитку нашої держави — в першій третині ХХ ст. Україна намагалася утвердити свою незалежність, національно-мовну свідомість. Здійснювався процес впровадження рідної мови в усі сфери суспільного життя, що сприяло відродженню емоційно-естетичного, художньо-творчого, морального та інтелектуального потенціалу української нації; по-друге, освітньо-педагогічна спадщина вченого — основа виявлення і реалізації ефективних шляхів формування у молоді національної ментальності і духовного вдосконалення; по-третє, результати наукового дослідження педагогічного доробку І. Огієнка значно розширюють виховні можливості викладання курсу рідної мови в сучасній національній школі та позашкільних навчально-виховних закладах.

З проголошенням Україною незалежності, широкий загал українців дістав можливість ознайомитися з творчою спадщиною І. Огієнка. Пріоритетну роль у цьому відіграли репринтні видання та перевидання творів І. Огієнка, зокрема, таких як: “Українська культура” (1991 р.), “Наука про рідномовні обов'язки” (1994 р.), “Історія українського друкарства” (1994 р.), “Історія української літературної мови” (1995 р.) “Дохристиянські вірування українського народу” (1992 р.), “Українська церква” (1993 р.), “Як поводити себе в Божому храмі” (1995 р.) тощо.

Постать І. Огієнка викликає все більший інтерес науковців, про що свідчить створення Всеукраїнського товариства Івана Огієнка, проведення загальнодержавного рівня науково-практичних конференцій до 110-річчя та 115-річчя від дня народження вченого: Кам'янець-Подільський, Львів (1992 р.); Кам'янець-Подільський, Київ (1997 р.); щорічних огієнківських читань у Брусиліві, Житомирі, Кам'янець-Подільському, Києві, Луганську, Львові.

Найважливішими напрямками наукових розвідок сучасних огієнкознавців є богословські, ви-

давничі, державотворчі, історико-педагогічні та просвітницькі проблеми (В. Качкан, М. Кирюшко, А. Колодний, В. Майборода, Д. Степовик, Є. Сохацька, Л. Филипович та ін.).

Діяльність І. Огієнка як історика української мови розкрито в працях Я. Вакалюка, М. Жовтобрюха, Т. Колотило, І. Фаріон.

Проблеми граматики та культури мовлення у мовознавчих студіях Івана Огієнка висвітлюють: А. Бурячок, І. Вихованець, А. Загнітко, Б. Ключковський, Ю. Маркітанов, А. Обдулаєв, Н. Сологуб та ін.

Дослідженню просвітницької, наукової та громадсько-педагогічної праці І. Огієнка в контексті українського національного відродження, духовного розвитку та соціально-культурного прогресу присвячено ряд дисертацій: О. Гривнак, А. Марушкевич, В. Мацька, Г. Опанасюк, Т. Роняк, З. Тіменика, М. Тимошика, І. Тюрменко.

Педагогічний доробок І. Огієнка розглянуто також у працях С. Болтівця, Н. Грипас, В. Ляхоцького, О. Мороз, Н. Ничкало, Т. Усатенко та ін.

Історію українського шкільництва розкривають наукові розвідки В. Бондаря, З. Борисової, Л. Вовк, М. Євтуха, Ж. Ільченко, Н. Калениченко, Н. Капиленко, В. Кузя, Т. Самоплавської, М. Собчинської, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, С. Філоненко, І. Шкурка, М. Ярмаченка.

Слід зазначити, що в умовах реформування системи національної освіти проблема виховання національно-мовної особистості засобами рідної мови ще не дістала достатнього наукового висвітлення. До наукового обігу не залучено масиви документальних джерел обласних архівних установ. Подібна ситуація і з регіональною пресою. Історія шкільництва і педагогічної думки розкривається поступово, через дослідження її окремих аспектів формується база для створення в майбутньому фундаментальної історії педагогіки України, зокрема, ХХ ст. Дешифою її стане й педагогічна спадщина Івана Огієнка, зокрема, його невтомна праця по прищепленню співвітчизникам шани до рідної мови, виховання на її основі національної ментальності, гідності і патріотизму. Останнє й зумовило актуальність дисертаційного дослідження “Виховний потенціал рідної мови в творчій спадщині І. Огієнка”, тема якого затверджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України 24. 04. 1996 року, протокол № 2. Пропонована дисертація є одним із аспектів реалізації “Закону про державну мову”, Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ століття), Проекту державного стандарту загальної середньої освіти (українська мова як державна), сучасних концепцій навчання державної мови в школах України, авторами яких є О. Біляєв, М. Вашуленко, Л. Мацько, В. Скуратівський, Л. Симоненкова, В. Плахотник, планів науково-дослідної роботи кафедри соціально-гуманітарної освіти Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України.

Об’єкт дослідження — науково-педагогічна, просвітницька і творча спадщина Івана Огієнка.

Предмет дослідження — виховний потенціал рідної мови в лінгводидактичних працях Івана

Огієнка.

Мета дослідження — виявити виховні можливості навчання рідної мови, розроблені І. Огієнком, розкрити їх значущість у вирішенні актуальних завдань, спрямованих на різнобічний розвиток особистості.

Завдання дослідження:

- ґрунтовно проаналізувати наукові праці дослідників творчої спадщини І. Огієнка;
- дослідити науковий внесок ученого-педагога в розробку проблеми рідномовного виховання і освіти в Україні;
- проаналізувати лінгводидактичні підручники і посібники для школи і самоосвіти І. Огієнка та визначити пріоритетні напрями виховання цілісної особистості в умовах родини, школи та в процесі самоосвіти;
- розробити наукові рекомендації щодо втілення ідей Івана Огієнка в освітньо-виховну практику роботи сучасних навчально-виховних закладів і установ.

Методологічною основою дослідження є філософське вчення про виховання і різнобічний розвиток особистості, ідея гуманізму, збагачення загальнолюдських духовних цінностей, ідея національного відродження українського народу, принципи історизму та об'єктивності, загальні положення етнопедagogіки та родинного виховання.

Методи дослідження — історико-хронологічний та ретроспективний аналіз наукових праць І. Огієнка, історико-педагогічної літератури, архівних документів, зарубіжних видань, періодичної преси з проблеми, порівняння і співставлення світоглядних позицій педагога з положеннями сучасних концепцій навчання державної мови в загальноосвітніх школах України, теоретичне узагальнення історико-педагогічних фактів.

Джерельна база дисертаційного дослідження: мовознавчі, історико-педагогічні та релігієзнавчі праці І. Огієнка; навчально-методична література вченого (підручники, навчальні посібники для загальноосвітніх шкіл, а також для самоосвіти); матеріали, пов'язані з життям, діяльністю та творчістю вченого-педагога: Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, фонди 2201, 2581, 1065, 2582; відділ україніки Національної наукової бібліотеки НАН України ім. В. Вернадського; фонди Національної парламентської бібліотеки України; Педагогічного музею АПН України м. Києва, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, періодичної преси досліджуваного періоду.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють три часові відрізки, які співзвучні з життям та діяльністю І. Огієнка та відповідають закінченим етапам розвитку науки й школи, викликаними докорінними політичними, ідеологічними та соціально-економічними зрушеннями в Україні: 1905–1917 рр., 1917–1920 рр., 1920–1939 рр.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що на основі виявлених джерел:

— проаналізовано педагогічні погляди І. Огієнка щодо рідномовного виховання в період формування національної освіти в Україні першої третини ХХ ст.;

— на прикладі 30 навчально-педагогічних методик, підручників та посібників ученого, 28 особистих публікацій Івана Огієнка в часопису “Рідна мова” розкрито сутність, мету і зміст лінгводидактичного виховання учнівської молоді;

— здійснено цілісний аналіз проблеми виховання національно-мовної особистості, визначено критерії її формування в історико-педагогічній спадщині І. Огієнка;

— вперше до наукового обігу введено понад 20 документів, що зберігалися у спецфондах держархівів України.

Теоретичне значення дослідження полягає у виявленні домінуючих педагогічних ідей І. Огієнка щодо виховного потенціалу рідної мови, аналізі культурно-освітніх і лінгводидактичних праць ученого з питань рідномовного виховання та обґрунтуванні можливості творчого використання науково-педагогічного доробку І. Огієнка в сучасній теорії і практиці навчання й виховання учнівської молоді.

Практичну значущість дослідження становлять результати, висновки та рекомендації, які можуть урізноманітнити методику викладання рідної мови, сприяти підвищенню ефективності рідномовного виховання українського шкільництва в сучасних умовах. Вони можуть бути використані в процесі розробки навчальних програм, підручників, навчальних посібників з рідної мови для середніх загальноосвітніх шкіл, а також гімназій, ліцеїв, коледжів, колегів під час читання лекцій, проведення семінарських занять з історії педагогіки України, в процесі розробки спецкурсів та спецсемінарів для студентів вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації.

Вірогідність результатів проведеного дослідження забезпечується методологічним обґрунтуванням вихідних позицій дисертації, використанням різних методів, адекватних предмету і завданням дослідження, підтверджується науково-педагогічним аналізом значного обсягу архівних джерел.

Особистий внесок дисертанта визначається тим, що в дослідженні вперше здійснено цілісний аналіз системи поглядів відомого українського вченого І. Огієнка на проблему рідномовного виховання, виявлено та проаналізовано низку архівних документів, зокрема, “Матеріали з’їзду вчителів гімназій Київської округи 1916 р.”, “Пояснення до планів і програм Єдиної школи в Україні” (розділ “Рідна мова”), “Законопроект про створення інституту позашкільної освіти” (1919 р.), архівні матеріали “Видавничого відділу Міністерства освіти і мистецтва УНР” (1918–1920 рр.).

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалися в процесі публікації праць автора, виступів із доповідями та науковими повідомленнями на Всеукраїнських науково-педагогічних конференціях, читаннях, присвячених вивченню спадщини І. Огієнка (Київ, 1996),

міжнародній науковій конференції “Відродження української державності: проблеми історії та культури” (Одеса, 1996), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Виховання національної самосвідомості у школярів” (К., 1996), звітній науковій конференції УПКККО “Післядипломна освіта педагогічних кадрів: проблеми розвитку” (К., 1997), другій Всеукраїнській науково-практичній конференції “Духовна і науково-педагогічна діяльність І. Огієнка (1882–1972 рр.) в контексті українського національного відродження” (Кам'янець-Подільський, 1997), Всеукраїнській науковій конференції “Іван Огієнко (митрополит Іларіон) і виховання національно-свідомої особистості” (К., 1997), Всеукраїнській науковій конференції “Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи” (К., 1996), Всеукраїнській науковій конференції “Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917–1921 рр.)” (К., 1998); на засіданнях кафедри педагогіки Київського міжрегіонального інституту вдосконалення вчителів ім. Б. Грінченка, кафедри соціально-гуманітарної освіти Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України, а також виступів перед слухачами курсів підвищення кваліфікації в Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти АПН України, Київському міжрегіональному інституті вдосконалення вчителів ім. Б. Грінченка, студентами історичного факультету Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова.

Основний зміст результатів дослідження викладено у 12 наукових публікаціях автора.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (263 найменувань) і трьох додатків. Основний текст викладено на 154 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дослідження, визначаються об'єкт, предмет, мета, завдання, розкриваються методологічні підходи та практичне значення одержаних висновків, апробація результатів дослідження, формулюються положення, які виносяться на захист.

У **першому розділі** — “Рідна мова в педагогічних поглядах і просвітницькій діяльності Івана Огієнка” — на підставі вивчення маловідомих архівних джерел, історико-педагогічної літератури першої третини ХХ ст. та сучасного періоду, раритетних мовно-освітніх видань розглянуто суспільно-політичні й соціально-педагогічні умови становлення І. Огієнка як педагога-мовознавця, висвітлено провідні напрями культурно-освітньої діяльності вченого, здійснено ретроспективний аналіз його поглядів на розвиток національної освіти, одним із шляхів реформування якої є рідномовне виховання українського шкільництва.

Діяльність І. Огієнка 1905–1917 рр. була пов'язана з українськими газетами “Громадська думка” та “Рада”. Своїм публіцистичним доробком під єдиною назвою “Вчимося рідної мови!” (1909 р.), який являє собою концептуальні положення для вивчення рідної мови, він привернув увагу не лише представників національно-свідомої громади, а й пересічних читачів.

В період з 1917 по 1920 рр., коли в Україні шкільна політика різних урядів української Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР спрямовувалася на розвиток і поширення української мови, культури, народних традицій, І. Огієнко бере активну участь у реформуванні української освіти. В цей час він є членом Товариства шкільної освіти в Києві, Генеральної шкільної ради, ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету, міністром освіти та мистецтва, радником міністра освіти і міністром ісповідань, головноуповноваженим уряду Директорії УНР. Праці вченого цих років можна вважати програмою розбудови національної освіти, головними положеннями якої є: 1) рідна мова — основа національного навчання і виховання; 2) активна українізація навчального процесу всіх типів навчальних закладів; 3) головна мета школи — виховання патріотів, достойних громадян України; 4) державна українська школа повинна бути єдиною щодо доступності й наступності в навчанні; 5) виховання національно-свідомих педагогічних кадрів.

Проведене дисертаційне дослідження дозволяє стверджувати, що 1920–1939 рр. для вченого, як і для багатьох представників української інтелігенції, — складний період еміграції, причиною якої були гострі суперечності, трагічні події й відчутне зниження не лише національного, а й загального рівня науки й школи. І. Огієнко разом з урядом УНР 1920 р. емігрує до Польщі. Засновує в містечку Тарново видавництво “Українська Автокефальна Церква”. Невтомний трудівник видав серію книг з церковних, національних і мовних проблем.

Крім того, І. Огієнко, продовжуючи освітянську справу, заснував Український народний університет та українську гімназію, як голова українського товариства допомоги емігрантам матері-

ально підтримував студентів-емігрантів, допомагав інтернованим військовослужбовцям при штабі діючої армії в координації роботи “Спілки захисту рідної мови”. Саме тоді функціонувало Центральне бюро біженців, при якому за сприянням І. Огієнка відкрилися курси рідної мови для священників-капеланів. У Винниках 1924 р. педагог навчав рідної мови та літератури майбутніх учителів в Українській жіночій учительській семінарії.

Варшавський період (1926–1939 рр.) — новий етап академічної і дидактичної праці вченого. І. Огієнка обрано професором кафедри старослов'янської мови та палеографії православного відділу теологічного факультету та почесним головою й опікуном Української студентської громади, яка активно виступала проти полонізації. Учений об'єднав чимало українських науковців, недавніх учасників національно-визвольних змагань, котрі емігрували до Варшави, навколо часописів “Рідна мова” та “Наша культура”, редактором яких він був.

Аналіз просвітницько-виховної праці І. Огієнка в часопису “Рідна мова” дозволив зробити такі висновки:

Ідея соборності — провідна тема всього часопису, головним завданням якого було допомогти українському громадянству в засвоєнні та плеканні унормованої рідної мови як фактора самозбереження нації.

В авторських та редакційних публікаціях педагог розглядав такі аспекти виховання як:

— родинний — звернення до теми жінки-матері, берегині дому, яка сама передусім навчається літературній мові, невпинно передає знання дітям, заохочує до плекання рідної мови свого чоловіка;

— релігійний — віра кожного народу найміцніше пов'язана з його рідною мовою;

— освітній — школа — це заклад вільний від партійної й віросповідної приналежності, який передбачає виховання підростаючого покоління в національно-морально-культурному дусі;

— лінгвокраєзнавчий — міжпредметні зв'язки рідної мови з етнографією краю;

— лінгводидактичний — навчання рідної мови, виходячи з завдань національного виховання, специфіки програми, принципів та ефективних методів викладання рідної мови;

— психолінгвістичний — взаємозв'язок мови з психічним життям людини і народу;

— позашкільний — створення та активна робота гуртків плекання рідної мови, товариств “Прихильників чистоти й правильності рідної мови”;

— андрагогічний — самоосвіта дорослих і дітей через фонди сприяння забезпеченню українською літературою незаможних родин та емігрантів (“Фонд “Рідної мови” та “Бібліотечка “Рідної мови”).

Таким чином, варшавський науково-популярний україномовний місячник “Рідна мова” став педагогічною енциклопедією, що увібрала в себе безліч різнопланових нетрадиційних форм і методів навчальної та позашкільної роботи, а для сучасної педагогіки — це джерело поглиблення

педагогічних поглядів на мовне виховання та навчання майбутнього покоління.

У другому розділі — “І. Огієнко про виховний потенціал рідної мови в навчально-педагогічному процесі” — на прикладі методичних праць вченого розглянуто виховний вплив лінгвістичних знань на формування високоосвіченої культурної особистості та розкрито пріоритетні напрями рідномовного виховання учнівської молоді .

У процесі аналізу лінгводидактичної спадщини І. Огієнка встановлено, що курс викладання рідної мови в школі повинен враховувати цілу систему компонентів духовного світу національно-мовної особистості: її психологію, характер і темперамент, спосіб мислення, мораль, естетику, правосвідомість, філософію, світогляд, ідеологію, свідомість і самосвідомість, що складає потенціал рідномовного виховання. Узагальнена концепція вченого щодо теорії і практики мовної освіти знайшла своє відображення в навчальних програмах і підручниках. В їх основі – принципи єдності навчання, виховання і розвитку, гуманізації і демократизації освіти, науковості, історизму, етнізації, європеїзму, культуровідповідності. Спираючись на вищезазначені принципи, вчений розробив такі педагогічні вимоги до укладання лінгводидактичних книг: 1) науковість змісту, 2) наявність елементів каліграфії та наголосу в словах, 3) мовний матеріал – зразки художньої літератури з відображенням загальнолюдських духовних цінностей, 4) відповідність зовнішнього оформлення підручних книг з мови коректурним вимогам, 5) першокласне виконання засобів наочності, б) сучасне літературне оформлення всього матеріалу.

У роботі висвітлено педагогічну спадщину І. Огієнка в аспекті рідномовного виховання з погляду: а) змісту вивчення української мови як навчального предмета, б) аналізу контексту його підручників і посібників, в) визначення інноваційної технології навчання рідної мови за підручником, г) виявлення і систематизація конкретних методичних рекомендацій вченого.

Слід зазначити, що підручники та посібники І. Огієнка: “Рідна мова в українській школі” (1917 р.), “Українська граматики” (1913 р.), “Тетрадь для літературного розбору и записывания прочитанных книг” (1914 р.), “Рідне слово” (1935 р.), “Рідне писання” (1918 р.), “Граматики малої Лесі” (1933 р.), “Курс украинского языка” (1918 р.), “Наглядна таблиця милозвучності української мови” (1923 р.) та ін., побудовані за принципом виховуючого навчання, який дає можливість не лише переконливо викладати відомості та збагачувати учнів знаннями з рідної мови, а й створювати умови для їхнього духовно-культурного зростання.

Глибоко розуміючи лінгвопсихологію тих, хто опановує рідну мову, І. Огієнко пропонував інноваційну методику роботи з підручником. Для учнівської молоді: спостереження мовного явища, умовивід, правила для повторення та самоконтролю, виконання лінгвістичних задач, домашнє завдання пошукового характеру. Для самостійного вивчення: читання основного матеріалу, запис його, робота над правописом незнайомих слів, обмірковування контрольних питань з подальшим пригадуванням правила, консультації у носіїв знань літературної мови (вчителя, священика, редак-

ції лінгвоперіодичної преси). Така технологія навчання рідної мови покликана була сприяти формуванню в особистості самостійності, розвитку творчого мислення, розумових здібностей, уміння узагальнювати, аналізувати, визначати головне, що є складовими розумового виховання. Педагогічні настанови вченого щодо індивідуального навчання за підручником формують уміння самостійної пізнавальної діяльності, сприяють виробленню навичок самоконтролю, системного ґрунтовного підходу до вивчення рідної мови, працелюбності, підсумком чого є виховання національно-особистісних якостей молодшої людини.

У дисертаційній роботі розкрито основні шляхи виховного впливу пізнавальних задач, поставлених ученим у процесі вивчення таких розділів науки про мову, як фонетика, орфографія, лексика, словотворення, синтаксис. Проте мовне виховання, як свідчать результати дослідження лінгводидактичних книг педагога, полягає не лише в засвоєнні правопису рідної мови та її граматичних правил, а й у надбанні певної суми знань про її значення в житті людини, суспільства, про місце рідної мови як у цілісності буття народу, його національної природи, історії, так і в міжнародному мовному розмаїтті. Такі напрями рідномовного виховання є пріоритетними і для сьогодення, і для освіти ХХІ ст., оскільки це сприяє формуванню системи ставлень особистості до оточуючого середовища та самої себе, запобіганню розвитку егоїзму і національної обмеженості, вихованню природного сенсу українця пишатися своїм етнічним походженням, своєю місцією в загальносвітовому культурному та історичному процесі.

Слід зазначити, що підручники з рідної мови, які створені педагогом, спрямовані, перш за все, на формування духовного потенціалу громадянина України, який ґрунтувався на міцних підвалинах українського патріотизму, вірності заповітам своїх предків, загальнолюдським цінностям, суть яких розкривали системно дібрані тексти. За тематикою вони мають такий поділ: виховання рідномовного почуття, український фольклор, відображення етичних відносин між людьми, релігійна мораль, екологічне світобачення українців, народний календар, етнокультурознавство, сатира та гумор, війна та її наслідки, школа, книга і письменники. В творчій спадщині І. Огієнка навчально-виховний процес набуває такого характеру, що враховує специфіку інтелектуальних, пізнавальних, моральних, національно-патріотичних напрямів рідномовного виховання.

У третьому розділі — “Ідея рідномовного виховання як основа педагогічних поглядів І. Огієнка” — проаналізовано погляди вченого на сутність людини та вплив на її формування рідномовного виховання, визначено принципи, методи й форми організації процесу засвоєння знань з рідної мови.

Виходячи з основних положень праці І. Огієнка “Наука про рідномовні обов’язки”, можна констатувати, що рідномовне виховання здійснюється під впливом обставин, які умовно поділені на три групи: макрофактори (суспільство, держава), мезофактори (етнокультурні умови і тип поселення, в яких живе і розвивається людина), мікрофактори (сім’я, школа, позашкільні виховні

установи, релігійні організації, засоби масової комунікації та інші інститути виховання).

Власне з “найперших рідномовних обов’язків кожного громадянина” та їх логічного продовження — десятих найголовніших мовних заповідей свідомого громадянина — постає образ української людини, яка здатна відстоювати інтереси свого народу, не завдаючи шкоди іншим — це інтелігент і патріот, людина віруюча, діяльна та наполеглива у відстоюванні своїх переконань. Це людина, яка ніколи не зрікається ні своєї мови, ні свого національного імені чи прізвища, а докладает чимало зусиль до вивчення літературної мови, її поширення та застосування, підтримує національні видання тощо. Це людина державна — вона мислить і діє, свідомо творячи власну державу, починаючи з власних вчинків, свого оточення. Рідна мова для неї — засіб самоусвідомлення і самоутвердження в світі.

Оскільки рідна мова — це унікальне джерело та інструмент пізнання світу, виховання рідною мовою в родині І. Огієнко розглядав як один із найважливіших чинників, який формує світогляд, духовність особистості. Учений-педагог вважав, що разом із рідною мовою батька і матері дитина сприймає віру, звичаї, пісні, приказки, а з ними — й основні риси національної ментальності. Спілкування з дітьми рідною мовою сприяє зростанню їхньої свідомості, формує гідність, високі моральні якості. За І. Огієнком, кожний свідомий патріот буде обороняти честь своєї мови, пам’ятаючи, що материнська мова — то сила культури, а культура — сила народу. Він рекомендував батькам під час спілкування в сім’ї звертати особливу увагу на знання семантики вживаних слів, на правильне використання орфоєпії, доцільне застосування тих чи інших синтаксичних конструкцій. Дослідник історії становлення й розвитку української мови, її функціонування протягом більше як тисячолітнього періоду, як ніхто інший розумів, що було “становим хребтом” останньої в найлиховісніші часи (Петровська епоха, Емський указ, Валуєвський циркуляр тощо). Саме це спонукало І. Огієнка приділити серйозну увагу родинній мові, як серцевині виховання. Мова батька, матері, всього родоводу – джерело збагачення, опору, резерв і запорука розвитку літературної мови, — констатував учений. Дбайливі батьки, на його думку, повинні пояснити своїй дитині різницю між мовою літературною й діалектною (“говірковою”). За цих умов дитина може збагатити й доповнити свою лексику, що і забезпечить її природний розвиток. Загальна культура людини, — наголошував учений, — значною мірою залежить від знання мовних скарбів народу, його різноманітних говірок. Тому він закликав читачів досліджувати живу мову своєї малої батьківщини — найміцніше джерело для вивчення унормованої української мови. Бажання зберегти мовне різнобарв’я українського слова для поколінь та виховати повагу до нього — ось чим керувався І. Огієнко. Територіальні діалекти, на думку педагога-лінгвіста, не шкодять літературній мові, а навпаки, вони є джерелом постійного збагачення. Як неодноразово підкреслював учений, саме рідну мову, мову давньої української родини, мову знищеної козацької старшини в своїх родинях чули і пильнували видатні українські

письменники першої половини XIX століття: М. Вовчок, І. Котляревський, П. Куліш, Л. Українка, Т. Шевченко та інші.

І. Огієнко вважав, якщо в сфері раціонального усвідомлення національного буття головною підвалиною єдності нації є її мова, то в сфері підсвідомого, в глибинних основах духовного життя нації, серцевиною її єдності й цілісності виступає релігійна віра, до якої повинна прилучатися людина ще з раннього дитинства в родині. Віра й мова, на його думку, найміцніше зв'язані між собою й спільно творять головну ознаку народності. Мова є провідним елементом національного релігійно-церковного життя, чільне місце в якому належить проповіді слова Божого. Слово в храмі є засобом прямого спілкування Бога з людьми, концентрованим виразом сакрального. Найпотаємніші свої переживання і бажання, виголошені в молитві, як вважав учений-мовознавець, людина прагне виразити своєю рідною мовою. Якщо в храмі звучить чужа, незрозуміла мова — це призводить до обмеження прав і приниження гідності віруючого, до мовного геноциду.

Право народам славити Бога і чути про нього рідною мовою надає Біблія. Саме Святе Письмо, на думку вченого-лінгвіста, з досконалим літературним перекладом має стати для українця-патріота книгою, на якій буде зростати літературна мова нації. Професор І. Огієнко в найдраматичніші роки емігрантського життя (життя на чужині, безробіття, смерть дружини Домініки Огієнко) подарував своєму народові переклад українською літературною мовою Біблії з оригінальних давньогрецьких та давньоєврейських текстів, яким понад півстоліття користуються українські християни всіх конфесій.

Вважаємо, що не втратили актуальності глибокі роздуми вченого про гомілетичну культуру священиків, яка, як правило, є взірцем і школою літературної мови для прихожан. Адже проповідь соборною мовою прищеплює народові глибоке почуття всенаціональної єдності та підносить його дух. За результатами дослідження, для І. Огієнка відродження українського православ'я — це глибока духовна й, передусім, мовна переорієнтація.

Найважливішим осередком вивчення й плекання рідної мови І. Огієнко вважав школу. На його думку, держава, весь народ мають неухильно дбати, щоб діти навчалися лише в національних навчальних закладах, а батьки завжди пам'ятали, що кожна дитина в чужомовній школі уповільнює свій розум, стає некомунікабельною, маломовною.

Зазначимо, що серед постійних вимог педагога до школярів — вимога любові й поваги до самого предмета рідної мови, самонавчання й самооцінка. Вчений-лінгвіст нагадував суспільству, що досконале знання української мови має не тільки педагогічне, а й соціальне значення: мовленнєва діяльність майбутніх парламентарів, політиків, журналістів, учених, інженерів, учителів значною мірою визначатиметься саме початковим вивченням рідного слова, коли в дітей закладаються навички мовлення і спілкування (сензитивний період).

Проаналізувавши і узагальнивши погляди І. Огієнка щодо рідномовного виховання, визначимо

головні напрямки діяльності навчально-виховного закладу:

- єдиний мовний режим – обов’язковий для всіх учителів, викладачів, учнів та студентів;
- кожен учитель, викладач має зразково володіти українською літературною мовою;
- боротьба за культуру мовлення — обов’язок кожного педагога, а не тільки вчителя-словесника ;
- боротьба за культуру мовлення учнів, студентів;
- документація навчального закладу повинна вестись українською мовою ділових паперів;
- сприяння всебічному розвитку мовленнєво-творчих здібностей дітей та молоді;
- учні, студенти повинні стати носіями мовної культури і мистецтва, пропагандистами їх серед населення;
- студентство вищої школи повинно вчитися за рідномовними підручниками та добре знати рідномовну термінологію свого фаху.

Зазначимо, що в педагогічній системі І. Огієнка значну увагу приділено обґрунтуванню ролі просвітництва в реалізації рідномовного виховання. У зв’язку з цим наголошувалося на завданнях інтелігенції щодо організації просвітницької роботи, яка є сукупністю форм позашкільної освіти, загальноосвітньої та виховної роботи серед дорослого населення: популярні курси вивчення української літературної мови, мовні олімпіади, конкурси, мовно-літературні вечори, гуртки плекання рідної мови, свята рідної мови, товариства, об’єднання прихильників рідної мови тощо.

На думку вченого, рідна мова є основою духовного та культурного росту кожного народу. І якщо в живому мовленні вона виконує, в основному, функцію комунікації, то в художньому творі головна функція мови — ейдологічна. За допомогою мовних образів літературного твору відбувається акт “спілкування” митця з читачем, слухачем, тобто формується його естетична вихованість. На художньо-літературних творах, вважав І. Огієнко, духовно зростають учнівська молодь, студентство та загалом суспільство. Тому головним обов’язком кожного письменника, як вихователя відчуття краси мови, є найдосконаліше знання своєї єдиної літературної мови й вимови та постійне його збагачення.

Проте для педагога письменник — це не тільки творець зразкової соборної літературної мови, а передусім національно-мовна особистість, яка своїми творами на “патріотичні всенаціональні теми” виховує у читача “почуття всенаціональної гордості й честі”.

Провідну роль у керівництві рідномовним читанням та у пропаганді рідномовної літератури виконують бібліотеки як культурно-освітні заклади. Всю бібліотечну роботу вчений пов’язував з виховним процесом, оскільки правильна організація читання сприяє розширенню культурного кругозору і підвищенню знань українського читача, формуванню в нього моральних і естетичних якостей.

Бездуховність, відсутність культури загальної і, зокрема, комунікативної, звужує можливості

успішної реалізації особистістю власних життєвих планів і намірів, оскільки спричиняє виникнення численних конфліктів, взаємного непорозуміння, неприязні, відчуження. Саме тому в завданнях концепції рідномовного виховання, розробленої І. Огієнком, було передбачено: виховання культури, формування інтелекту, розвиток мовленнєвих здібностей, умінь національно-мовної особистості в процесі розв'язування нею життєвих проблем (побутових, виробничих, моральних). Культурологічний підхід вченого до мовного виховання продиктований тим, що престижність будь-якої нації визначається рівнем культури, а остання — культурою мови, що є формою збереження і творення національної духовності.

У дисертації доводиться, що концепція рідномовного виховання І. Огієнка містить струнку й послідовну систему поглядів на сутність виховання особистості засобами рідної мови. Фундаментальними її положеннями є:

- ◆ мова — це знаряддя духовного й соціального єднання українства шляхом свідомого виховання нових поколінь як запоруки державності української нації;
- ◆ в єдиному рідномовному середовищі дитина легко та швидко засвоїть мову, яка залишиться для неї на все життя рідною;
- ◆ через рідну мову церква виховує народну душу;
- ◆ рідномовна школа — рушійний чинник подальшого духовного розвитку народу;
- ◆ культурно-освітня робота серед українського громадянства, головною метою якої є вивчення й плекання рідної мови – всенаціональна школа свідомого патріотизму;
- ◆ втрата рідної мови призведе до мовного виродження, до дегуманізації особистості;
- ◆ національним меншинам – державні умови для нормального розвитку рідної мови;
- ◆ знання загальноприйнятих норм мовленнєвої поведінки – основа загальної культури людини;
- ◆ постать письменника, сила мови його літературного твору формують естетичну вихованість читача;
- ◆ виховання “мовної стійкості” етносу в умовах діаспори.

Педагогічна спадщина І. Огієнка, яка містить потужний потенціал в аспекті мовного виховання та навчання, набуває особливої актуальності на сучасному етапі розвитку національної системи виховання. Свідченням цього є те, що в Проекті державного стандарту загальної середньої освіти (українська мова як державна) українську мову визначено обов'язковим предметом базового змісту освіти, що забезпечує учням можливість більш ефективно набувати знання з усіх дисциплін, формувати практичні вміння та навички, сприяє становленню учня як людини і громадянина.

Реалізація статусу української мови постійно підтримується державними та урядовими

документами, зокрема Указами Президента України: “Про запровадження державної мови в усіх державних установах, структурах виконавчої влади, закладах науки, освіти, культури”, “Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян”, “Про Раду з питань мовної політики”, а також Постанови Кабінету Міністрів України (1997 р.) “Про затвердження комплексних заходів всебічного розвитку і функціонування української мови”.

З 1997 р. Указом Президента України започатковано святкування в Україні 9 листопада Дня української писемності та мови. З метою привернення уваги світового українства до проблем української мови, її вивчення, розвитку та популяризації 1998 р. була проведена всеукраїнська акція “Передаймо нащадкам наш скарб — рідну мову”.

Основні висновки дослідження:

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що розкривається у виявленні виховних можливостей навчання рідної мови в творчій спадщині І. Огієнка та визначенні їх значущості у вирішенні актуальних завдань, спрямованих на різнобічний розвиток особистості.

1. Становлення І. Огієнка як педагога, культурно-освітнього діяча, організатора науково-навчальних інституцій припадає на першу третину ХХ сторіччя — період, коли відбувалося активне відродження української нації, державності, утвердження рідної мови і культури, розбудова національної системи освіти та виховання. Весь історичний період 1905–1939 рр. — час активної праці вченого-педагога над розв’язанням проблем рідномовного виховання.

2. Аналіз численних праць свідчить про системний підхід Івана Огієнка, щодо проблеми виховання національно-мовної особистості. Принципи, мета і зміст рідномовного виховання окреслюють своєрідну модель повновартісної творчої особистості з високими громадянськими якостями, формування якої відбувається в трьох напрямках: виховання в родині, в навчальній діяльності та в процесі самовиховання.

3. Узагальнюючи педагогічні погляди вченого, можна стверджувати, що запропоновані ним форми і методи становлення моральних, національно-патріотичних, естетичних якостей молодого покоління через вивчення рідної мови спрямовані на пробудження внутрішніх можливостей і мовних здібностей, на врахування потреб і інтересів учнів, їхніх вікових та індивідуальних особливостей.

4. На основі аналізу педагогічної спадщини І. Огієнка доцільно виділити такі критерії вихованої мовної особистості: по-перше, це національно-свідоме ставлення до мови, глибоке її знання, розвинене мовлення, а отже, і мислення; по-друге, — емоційно-естетичне ставлення до мови та мовлення, що передбачає чутливість до слова, здатність відчутти й зрозуміти всі відтінки його значення, відчувати красу рідної мови, її багатство, виразність, як відображається за допомогою мови світогляд людини; по-третє, — розвинена мовленнєва пам’ять, мовне чуття, мовний етикет, що ті-

сно пов'язаний з наявністю моральних якостей духовності; по-четверте, усвідомлення своєї належності до народу, носія цієї мови, і його культури.

5. Педагог обґрунтував головні підвалини рідномовного виховання, в яких визначив своє ставлення до української мови як до виховного та національно-формуючого чинника в житті суспільства.

6. І. Огієнко зробив вагомий внесок в українське мовознавство, створивши нову галузь — науку про рідномовні обов'язки.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів педагогічної спадщини вченого, оскільки основною метою було здійснення наукового аналізу та систематизації поглядів І. Огієнка на проблему виховного потенціалу рідної мови в контексті розв'язання актуальних питань удосконалення сучасної виховної системи в Україні. Тому перспективними напрямками подальших досліджень багатогранного доробку педагога можуть бути: історія методики навчання рідної мови, зміст гуманітарної освіти, культура української літературної мови, роль родини в становленні молодого покоління, післядипломна освіта педагогічних працівників та ін.

Основні положення дисертації відображені в таких публікаціях:

1. Граматика Івана Огієнка для народної школи //Початкова школа. — К., 1997. — № 2. — С. 56-58.
2. “Хочеш добра своїй нації — не нехтуй рідною мовою...” //Початкова школа. — К., 1997. — № 12. — С. 1-5.
3. Іван Огієнко. Шляхи розвою національної освіти //Освіта і управління. — К., 1998. — Ч. 3. — Т. 2. — С. 163-167.
4. Основні принципи виховання в поглядах Івана Огієнка //Українська родина. Науково-методичний посібник /Уклад. і наук. ред. Т. Люріна, В. Слюсаренко, М. Тараненко. — К.: Київський міжрегіональний інститут удосконалення вчителів ім. Б. Грінченка, 1998. — С. 1272-1277.
5. Лінгводидактичні засади посібника “Курс українського язика” І. Огієнка в післядипломній освіті //Матеріали звітної наук. конф. 31 жовтня –1 листопада 1996 р. “Післядипломна освіта педагогічних кадрів: проблеми розвитку”. — К.: УПКККО, 1997. — С. 281-283.
6. Виховна цілеспрямованість навчання рідної мови за Іваном Огієнком //Велетень науки: Матеріали Всеукр. наук.-пед. читань, присвяч. вивченню спадщини Івана Огієнка. — К.: Четверта хвиля, 1996. — С. 155-161.
7. І.І. Огієнко і відродження української народної освіти (1918–1920) //Матеріали міжнар. наук. конф. “Відродження української державності: проблеми історії та культури”. — Ч. 1. — Одеса, 1996. — С. 145-146.
8. Роль мови у формуванні національної свідомості в родинному вихованні за

- І. Огієнком //Виховання національної свідомості школярів: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. — К.: Україна-Віта, 1996. — С. 104-106.
9. Наочність як засіб навчання рідної мови (з педагогічної спадщини І. Огієнка) //Наук. доп. другої Всеукр. наук.-теорет. конф. “Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882–1972) в контексті українського національного відродження”. — Кам’янець-Подільський, 1997. — С. 338-345.
10. “Проект єдиної школи в Україні” про концептуальні засади формування національної освіти 1917–1920 рр. //Зб. наук. праць “Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917–1920 рр.)”. — К., 1998. — С. 262-268.
11. І. Огієнко — реформатор національної освіти в Україні //Велетень науки. Наук. зб.: (за ред. канд. пед. наук А.А. Марушкевич). — К., 1997. — Вип. 2. — С. 18-23.
12. До питання про мовне виховання в педагогічній спадщині Івана Огієнка //Наук. доп. Всеукр. конф. “Іван Огієнко (митрополит Іларіон) і виховання національно-свідомої особистості”. — К., 1997. — С. 205-208.

Ляхощка Л.Л. Виховний потенціал рідної мови в творчій спадщині Івана Огієнка. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки. — Національний педагогічний університет ім. М.Т. Драгоманова, К., 2000.

Дисертація присвячена проблемі виховання національно-мовної особистості в процесі вивчення творчої спадщини українського вченого і педагога Івана Огієнка.

На підставі дослідження маловідомих архівних джерел, історико-педагогічної літератури першої третини ХХ ст. та сучасного періоду, раритетних мовно-освітніх видань розглянуто суспільно-політичні й соціально-педагогічні умови становлення І. Огієнка як педагога-мовознавця, висвітлено провідні напрями культурно-освітньої діяльності вченого, здійснено ретроспективний аналіз його поглядів на розвиток національної освіти, одним із шляхів реформування якої є рідномовне виховання українського шкільництва.

На прикладі підручників та методик ученого аналізується виховний вплив лінгвістичних знань на формування високоосвіченої культурної особистості та розкрито пріоритетні напрями рідномовного виховання учнівської молоді.

У роботі висвітлено педагогічну спадщину І. Огієнка в аспекті рідномовного виховання:

а) з погляду вивчення української мови як навчального предмета; б) у контексті аналізу його підручників і посібників з метою визначення ефективності виховного впливу на вияв національно-мовних почуттів та свідомості; в) визначення інноваційної технології навчання рідної

мови за підручником; г) виявлення конкретних рекомендацій вченого щодо використання та посилення виховного потенціалу рідної мови як навчального предмета.

На підставі фундаментальної праці “Наука про рідномовні обов’язки” І. Огієнка проаналізовано погляди вченого на сутність людини та вплив на її формування рідномовного виховання, визначені принципи, методи і форми впливу на особистість у процесі засвоєння знань з рідної мови та обов’язків щодо її збереження.

Ключові слова: рідномовне, родинне, позашкільне виховання, національно-мовна особистість, лінгводидактика.

Ляхоцкая Л.Л. Воспитательный потенциал родного языка в творческом наследии Ивана Огиенко. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01. — общая педагогика и история педагогики. — Национальный университет им. М.П. Драгоманова. — К., 2000.

Диссертация посвящена проблемам национально-языкового воспитания учащихся на основе изучения творческого наследия украинского ученого и педагога Ивана Огиенко. В результате выявленных уникальных архивных документов, редких лингво-педагогических изданий автором анализируется весомый вклад профессора-лингвиста в разработку теоретических принципов обучения и воспитания посредством родного языка.

Диссертационная работа состоит из введения, трех разделов, заключения и трех приложений.

Во вступлении обосновано актуальность проблемы, определены объект, предмет, цель и задачи исследования, методы, этапы работы, раскрываются научная новизна, теоретическое и практическое значение полученных результатов.

Весь исторический период, который рассматривается, разделен на три временных отрезка (1905–1917гг., 1917–1920гг., 1920–1939гг.), созвучных с жизнью и деятельностью известного педагога и каждый из них был связан с проблемой возрождения украинского языка как родного, воспитания и обучения на родном языке в семье, учебных заведениях и в процессе самообразования.

В первом разделе “Родной язык в педагогических взглядах и просветительской деятельности Ивана Огиенко” на основе изучения малоизвестных архивных источников, историко-педагогической литературы первой трети XX ст. и современного периода, уникальных лингво-просветительских изданий рассмотрены общественно-политические и социально-педагогические условия становления И. Огиенко как педагога-лингвиста, освещены основные направления культурно-просветительской деятельности ученого, которые включают семейный, религиозный, образовательный, лингвокраеведческий, лингводидактический, психолингвистический, внешкольный,

андрагогический аспекты воспитания. Осуществлен ретроспективный анализ его взглядов на развитие национального образования, исходными положениями которого являются: 1) родной язык — основа национального обучения и воспитания; 2) активная украинизация учебного процесса всех типов учебных учреждений; 3) основная цель школы — воспитание патриотов, достойных граждан Украины; 4) государственная украинская школа должна быть единой в отношении принципа доступности и преемственности в обучении; 5) воспитание национально-сознательных педагогических кадров.

Во втором разделе — “И. Огиенко о воспитательном потенциале родного языка в учебно-педагогическом процессе” — на примере 30 методических работ ученого рассматривается воспитательное воздействие лингвистических знаний на формирование высокообразованной личности и раскрываются приоритетные направления воспитания учащейся молодежи посредством родного языка: лингвистическое, гражданское, этнокультуроведческое, моральное и эстетическое.

В работе проанализировано педагогическое наследие И. Огиенко в аспекте воспитания посредством родного языка с точки зрения: а) содержания изучения украинского языка как учебного предмета, б) анализа контекста его учебников и пособий, в) определения инновационной технологии обучения родному языку посредством учебника, г) выбора и систематизации конкретных методических рекомендаций ученого.

Исследование трудов И. Огиенко показало, что они были для методики родного языка новой украинской школы источником качественно нового уровня, предусматривающим тесную взаимосвязь процесса обучения и воспитания.

Педагогические идеи ученого актуальны и сегодня:

— учебный процесс следует организовать так, чтобы он прежде всего формировал человека высокой национально-языковой культуры и достичь этого можно путем воспитывающего влияния лингвистических знаний, дидактического материала, методов обучения на сознательность и чувства учащегося;

— воспитательные возможности родного языка стимулируют желание национально-языковой личности к самообразованию и самовоспитанию, к формированию научного мировоззрения.

В работе обосновано системный подход ученого к проблеме воспитания национально-языковой личности: принципы, цель и содержание воспитания посредством родного языка рисуют своеобразную модель полноценной творческой личности с высокими гражданскими качествами, основными факторами формирования которой являются семья, учебное заведение и общество.

Результаты проведенного исследования свидетельствуют о том, что предложенные И. Огиенко формы и методы обучения родному языку способствуют воспитанию моральных, гражданских, эстетических качеств молодого поколения, направлены на пробуждение внутренних

возможностей и языковых способностей, на учетывание потребностей и интересов школьников, их возрастных и индивидуальных особенностей.

В третьем разделе — “Идея воспитания посредством родного языка как основа педагогических взглядов И. Огиенко” — на основе изучения содержания работы “Наука о гражданских обязанностях к родному языку” осуществлен анализ взглядов ученого на сущность человека и факторов воспитания посредством родного языка, характеризуются методологические основы относительно определения принципов, методов, приемов, средств и форм влияния на личность в процессе усвоения знаний по родному языку и гражданские обязанности относительно его сохранения.

Проведенное исследование дало возможность определить и актуализировать на современном уровне такие основные идеи в решении данной проблемы: воспитание языковой культуры; развитие интеллекта, языковых способностей национально-языковой личности; формирование умений решать жизненные проблемы посредством родного языка; культурологический подход к языковому воспитанию; воспитание “языковой стойкости” этноса (преодоление комплекса неполноценности).

Определены и раскрыты критерии воспитания языковой личности: национально-сознательное и эмоционально-эстетическое отношение к родному языку, развитая языковая память, языковой этикет, осознание своей принадлежности к народу, носителю языка и культуры.

В выводах обобщены и изложены результаты проведенного исследования, раскрыты возможности и перспективы его практического применения.

Ключевые слова: воспитание посредством родного языка, национально-языковая личность, семейное, внешкольное воспитание, лингводидактика.

Ljakchots’ka L.L. Educational Potential of Native Language in Creative Heritage of Ivan Ohijenko. — Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical science by speciality 13.00.01. — universal pedagogic and history of pedagogics. — M. Drahomanov’s National pedagogical university, Kyiv, 2000.

Dissertation is devoted to problems of education native-languageoneing person on the base of studding creative heritage of Ukrainian scientist and educationist Ivan Ohijenko.

On the base of researching unique archival records and philological-educational publications the author analyzing the large contribution of professor-philologist in creation of theoretical principles of training and education by the native language.

Key words: education by the native language, national-languageoneing person, family and out school education, linguagedidactic.